

Присвячується
Філіпу Классу та Вільяму Тенну:
кожному — по-своєму.

Передмова

Влітку 1968 року двадцятип'ятирічний я, захистивши дипломну роботу з творчості Гемінґвея і здобувши ступінь магістра американської літератури, вступив в аспірантуру Пенсільванського університету, де взявся писати дисертацію про Джона Барта. Проте моїм справжнім, потаємним прагненням завжди було стати письменником.

Розуміючи, що небагато письменників живуть зі свого ремесла, я вирішив стати університетським викладачем літератури, щоб постійно бути серед книжок і мати час на письмо. Один з моїх старших колег — Філіп Класс, ширше відомий як письменник-фантаст Вільям Тенн, — щедро ділився зі мною порадами стосовно технік письма, наголошуючи, однак, що може навчити лише як, а не про що писати.

Але все ж — *про що?*

Волею випадку по телевізору мені трапилась передача, яка змінила моє життя, — вечірні новини на каналі CBS. Того задушливого серпневого вечора ведучий Волтер Кронкайт зіставив у випуску дві події, і це справило на мене незникоме враження.

Перший сюжет був про запеклий бій у В'єтнамі. Впрілі американські вояки серед джунглів відстрілювалися від ворожої навали. Кулеметні черги спінювали багнюку, решетили листя на деревах. Санітари повзли рятувати поранених. Вимагаючи авіапідтримки, волав у передавач координати командир загону. На лицях бійців — разючі втома, рішучість і страх.

У другому сюжеті точилася зовсім інша битва. Того спекотного літа американськими містами прокотилася хвиля насильства. Як у нічному кошмарі, на екрані по охоплених пожежами вулицях з автоматами в руках ішли нацгвардійці.

Остерігаючись снайперів, що могли чаїтися серед побитих машин і руїн, вони раз по раз ховалися за уламками стін.

Кожна окремо з цих історій засмутила б мене, якби вони не були подані в отакому світлі. На мить мені здалося, що коли вимкнути звук і не чути пояснень репортерів про те, що діється на екрані, то все це можна запросто сприйняти за кадри з того самого репортажу: запеклий бій на околицях Сайгона і заворушення всередині нього. Або ж заворушення в якомусь американському місті і кровопролитна битва на його околицях. В'єтнам і Америка.

Таке зіставлення навело мене на думку написати книгу, в якій В'єтнамська війна в прямому сенсі перенесеться в Америку. Бойових дій на американській землі не було ще від закінчення Громадянської війни в 1865 році. Оскільки Америка буквально роздиралася надвоє через в'єтнамське питання, я подумав, що настала пора для роману, який би показав цей світоглядний поділ нашого суспільства, в подробицях змальовуючи жахіття війни.

За головного героя я обрав ветерана В'єтнамської війни, «зеленого берета». Виконавши низку складних місій і пройшовши полон, він повертається додому, де його нагороджують найвищою військовою відзнакою — медаллю Пошани. Втім, із Південно-Східної Азії він привіз посттравматичний стресовий розлад. Охоплений жахіттями війни, озлоблений байдужістю, а подекуди й ворожістю співвітчизників до жертви, принесеної в ім'я батьківщини, він покине осоружне йому суспільство й подасться в мандри рідною землею. Він відпустить волосся, покине голитись, а всі його позитки вміщатимуться в згорнутий спальник, який він носитиме на плечі. Він стане схожим на того, кого пізніше прозвуть хіпі, й виступить своєрідним символом незгодних.

А зватимуть його... Про ім'я мене питають найчастіше. В аспірантурі серед іншого я вивчав французьку мову. Одного дня, виконуючи домашнє завдання, я здивувався різниці між написанням і вимовою прізвища автора, про якого читав, — Артюра Рембо: *Rimbaud*. А вже за годину, повернувшись із закупів, моя дружина розповіла, що взяла яблук

нового сорту — рембо. Зіткнувшись, прізвище поета і назва сорту яблук потужно резонували в моїй голові.

Гаразд, Рембо символізуватиме незгодних, але мені був потрібен і представник режиму. І знову мене несказанно обурили новини, цього разу газетні. Поліція південно-західного містечка затримала групу мандрівних хіпі. У відділку хлопців роздягнули, обмили зі шланга й поголили — причому не лише бороди, а й голови. Відтак їм повернули одяг, вивезли в пустелю і викинули за пів сотні кілометрів від найближчого населеного пункту. Мені одразу пригадалися кпини, які я чув на свою адресу за недавно відпущені вуса і волосся: «Ти чого не стрижешся? Ти мужик чи баба?». Мені стало цікаво, як повівся б Рембо, якби він після всіх жертв, на які пішов в ім'я вітчизни, відчув на собі приниження, через які пройшли ті хіпі.

У моєму романі представником режиму виступив начальник поліції Вілфред Тізл. Досита наївшись стереотипів, я хотів ускладнити його образ, наскільки дозволить сюжет, тому зробив його достатньо дорослим, аби годитися Рембо в батьки. Це додало в оповідь тему конфлікту поколінь — надто з огляду на те, що Тізл завжди мріяв мати сина. Далі я вирішив, що Тізл буде ще й ветераном Корейської війни, нагородженим хрестом «За видатні заслуги», що статусом поступається тільки медалі Пошани, яка в Рембо. В його образі є й інші грані, які я додав, прагнучи зробити його таким же небайдужим, як і сам Рембо, оскільки коріння поглядів, котрі розривали тогочасну Америку, крилося в щонайщиріших намірах.

Для підкреслення їхньої полярності я вибудував сюжет так, щоб сцени з перспективи Рембо чергувалися з баченням Тізла. Я сподівався, що завдяки такому підходу читач поспівчуває обом, водночас вагаючись, кому віддати перевагу. Хто в цій історії герой, а хто лиходій? Чи вони обидва герої і лиходії водночас? Фінальна сутичка Рембо і Тізла покаже, що в такій конденсованій версії В'єтнамської війни і ставлення до неї в Америці загострення протиставлення виллється в катастрофу.

З якої ніхто не вийде переможцем.

Через тяготи аспірантури роботу над текстом я завершив аж по закінченні навчання у 1970-му і після року викладання в Айовському університеті. Після публікації в 1972-му книжку переклали на двадцять одну мову, а згодом за її мотивами зняли знаменитий фільм. На його виробництво пішло ціле десятиліття. Права на екранізацію я продав *Columbia Pictures* ще 1972 року, а через рік студія перепродала їх *Warner Bros.* Ті ж, у свою чергу, перепродали... Словом, упродовж десяти років після публікації моя книжка пройшла три кіностудії, вісімнадцять адаптацій під сценарій і побувала в руках таких режисерів, як Річард Брукс, Мартін Рітт, Сідні Поллак і Джон Франкенгеймер. За цей час на роль Рембо претендували Пол Ньюман, Аль Пачіно, Стів Макквін, Клінт Іствуд, Роберт Де Ніро, Нік Нолті і Майкл Дуглас. Мій роман став легендою Голлівуду. Як так склалося, що, витративши стільки грошей і праці, виробники не могли зрушити процес із місця?

Частково це пояснюється настроями сімдесятих. В'єтнамська кампанія обернулася для Америки провалом, і в суспільстві панували не найкращі почуття до цієї тематики. Дрібка тогочасних фільмів про В'єтнамську війну (наприклад, «Повернення додому») добре відображає це ставлення. А тоді прийшли вісімдесяті, Рональд Рейган став президентом і пообіцяв повернути Америці оптимізм. Поразка у В'єтнамі почала забуватися.

Саме в той час кінодистриб'ютори Ендрю Вайна і Маріо Кассар, досягнувши певного успіху в Азії, вирішили стати продюсерами. У пошуках проєкту вони натрапили на «Першу кров» і вирішили, що з деякими адаптаціями ця історія зайде глядачам в Америці. І ще важливіше, здобутий за кордоном досвід підказував їм, що в жанрі бойовика фільм стане популярним у всьому світі.

У процесі роботи над сценарієм у сюжет було внесено деякі зміни. Так, місце дії перенесли з Кентукі на північний захід, у район тихоокеанського узбережжя (для уникнення суворої зимової погоди; іронічно, що в один момент зйомки довелося перервати через сильну завірюху). Також Рембо здобув собі ім'я — Джон (як відсилка до популярної військової пісні

«When Johnny Comes Marching Home»). А ще його зробили не таким смертоносним, як у моїй книжці. У фільмі Рембо шпурляє в гелікоптер камінь, через що снайпер-недоумок сам випадає з кабіни й розбивається на смерть, а в іншій сцені головний герой в'їжджає на викраденій вантажівці в машину, повну озброєних копів, і відштовхує її на авто на узбіччі. Усього цього немає в книзі. А інших убивств у фільмі не показано. Начальник поліції — типовий сільський бовдур — отримує поранення, проте виживає. А в моєму романі вбивств не злічити. Бо я мав на меті екстраполювати В'єтнамську війну на Америку, тоді як ідея *фільму* полягає в тому, аби змусити глядача співпереживати головному героєві, який став жертвою несправедливості.

Однак головної відмінності між книжкою і фільмом могло й не бути. Я мав на меті показати, що в такій війні переможців немає, тому начальник поліції і Рембо обидва мусять загинути. У романі Сем Траутман (його я вигадав як алегорію на Дядька Сема, зробивши офіцером спецбійців, котрий зліпив з Рембо того, ким він є) зносить своєму підопічному голову з дробовика. Для фільму спершу зняли варіант кінцівки, в якій Рембо вчиняє самогубство, але вона не сподобалася глядачам на передпоказі. Тому творча група поїхала назад у Канаду знімати новий фінал, у якому Рембо вижив. Так виникла можливість для створення сиквелів фільму, які посприяли загальному успіхові франшизи.

Перше продовження фільму, «Рембо: Перша кров-2» (1985), стало міжнародним блокбастером. Як бойовик, він виконував суто розважальну функцію, однак через те, що зачіпав надзвичайно дражливу політичну тему (чи були у В'єтнамі американські військовополонені), викликав суперечливу реакцію (як і третя частина — «Рембо-3», 1988 року, присвячена радянському вторгненню в Афганістан). Однак президент Рейган, схоже, проти такої контрверсійності не заперечував. На одній пресконференції він навіть заявив, що напередодні подивився фільм про Рембо і тепер знає, що робити в разі захоплення заручників терористами. На жаль, для багатьох фільми про Рембо стали символом воєнної політики США — ще й до такої міри, що під час туру

в Британію у 1986 році я прикро засмутився, натрапивши в *Times* на заголовок «Американські Рембо бомбардують Лівію».

Хоча до подальших тих фільмів стосунку я не маю, та на кожен із них написав по новелізації, намагаючись надолужити все, що пропустили режисери. Я подумав, що було б важливо нагадати читачам, про що насправді «Рембо» книжковий. У сімдесяті й на початку вісімдесятих моя книга входила в шкільну та університетську програму з літератури по всій країні. Роками я отримував від учителів листи з розповідями про те, як глибоко вразив їхніх учнів роман і його проблематика. Однак до середини вісімдесятих суперечливий імідж, створений фільмами, змусив педагогів відмовитися від вивчення книги, і більше її в список літератури не включали. Припинили надходити й листи. Втім, я нічого не маю проти фільмів. Рівень екшену в них не йде в жодне порівняння з сучасними бойовиками, а коли відкинути політичні теми, вони багато чим нагадують вестерни або кіно про пригоди Тарзана (у ретроспективі мені навіть здається, що «Рембо-3» аж занадто схожий на старі фільми). Водночас цікаво, що з книжки про політичну поляризацію Америки («за» і «проти» В'єтнамської війни) через десятиліття вийшли фільми, які нагнітали не меншу поляризацію («за» і «проти» Рональда Рейгана).

Іноді я порівнюю книжки й фільми про Рембо з двома однаковими потягами, що прямують у різних напрямках. Часом уявляю Рембо як дорослого сина, котрий прагне вирватися з-під батьківського контролю. Нерідко в газетах, журналах, на радіо й телебаченні його ім'я вживають стосовно політиків, фінансистів, спортсменів — будь-кого. У такі миті я замислююсь, що якби не ті вечірні новини по телевізору, якби не Артур Рембо, моя дружина, яблука, Філіп Класс і бажання стати письменником, навряд чи Рембо потрапив би в Оксфордський словник англійської мови.

Рембо. Непростий, гонимий, одержимий — нерозгадана загадка для всіх. Якщо раніше ви тільки чули про нього, але не зустрічали особисто, він знайде чим вас здивувати.

Девід Моррелл

Частина перша

Його звали Рембо. Звичайний на перший погляд молодик, із кошлатою бородою та довгим волоссям, він стояв біля бензоколонки на заправці в передмісті Медісона, що в Кентукі, голосуючи машині, котра саме завершувала там заправлятися. Дивлячись на його недбалу поставу, пляшку кóли в руці та скручений спальник біля ніг, навряд чи хтось міг припустити, що вже наступного дня, у вівторок, на цього хлопця полюватиме вся поліція округу Бесолт. І вже далєбі — що в четвер він тікатиме від кентукійської нацгвардії, поліції шести прилеглих округів і гурту місцевих любителів постріляти. Першого дня в цій брудній, подертій подобі годі було розгледіти істинну суть Рембо, а уявити весь подальший жах — і поготів.

А от Рембо, навпаки, одразу передчув біду. І то велику, якщо не пильнувати. Почалося з того, що машина, яку він хотів спинити, мало його не збила. Запихаючи до кишені пачку талонів біля колонки, заправник кинув смішкуватий погляд на сліди паленої гуми в нього під ногами. Коли ж із потоку машин виїхало поліцейське авто й рушило в його бік, Рембо напружився, бо зрозумів: почалося. «Господи, тільки не це знову. Цього разу я не дозволю так просто себе витурити».

На дверях авто був напис: «НАЧАЛЬНИК ПОЛІЦІЇ М. МЕДІСОН». Машина зупинилася біля Рембо, її антена задрижала. Потягнувшись від керма й відчинивши пасажирські дверцята, до нього визирнув полісмен. Офіцер огледів Рембо з ніг до голови: брудні, стоптані чоботи; потерті, латані джинси; синій светр, заляпаний чимось схожим на кров; куртка з оленьчої шкіри. Особливо довго його погляд

затримався на бороді й волоссі. Втім, насторожило полісмена не це, а щось інше, ледве вловиме.

— Сідай, — наказав він.

Рембо не ворухнувся.

— Сідай, кажу, — повторив полісмен. — Мабуть, жарко стояти під сонцем у такій куртці.

Однак Рембо лише мовчки відпив коли й неквапно огледів дорогу. Відтак повернув голову до полісмена, лишившись, однак, непорушно на місці.

— Хлопче, ти глухий? — гаркнув полісмен. — Шуруй бігом сюди, не зли мене!

Рембо уважно оглянув чолов'ягу так, як той перед тим оглядав його: присадкуватий, пузатий, мішки під очима, щоки в шрамах від віспи, через що схожі на дерев'яні.

— Чого зириш? — гаркнув полісмен.

Однак Рембо продовжив оглядати його. Сіра форма, верхній гудзик сорочки розстібнутий, краватка приспущена, на грудях — пляма поту. Тільки пістолета не роздивився, бо офіцер тримав його з протилежного боку від пасажирського.

— Застерігаю, — сказав полісмен, — я не люблю, коли на мене витріщаються.

— А хто любить?

Востаннє роззирнувшись довкола, Рембо підняв спальник із землі. Сівши в машину, поклав його між собою і полісменом.

— Давно стоїш тут? — спитав поліцейський.

— З годину. Відколи прийшов.

— І стояв би ще бозна-скільки. У нас тут попутників не беруть, особливо таких, як ти. Це заборонено законом.

— Бути схожим на мене?

— Розумний дуже? Я про автостоп. Він у нас заборонений. Скількох наївних водіїв уже так пограбували, зарізали. Зачиняй дверцята.

Рембо неспішно відпив коли і лише тоді виконав наказ. Потому глянув з вікна на вишкіреного заправника, котрий і досі стояв біля колонки. Поліцейське авто від'їхало від заправки й поволі рушило в бік центру міста.

— Не переживайте, — сказав Рембо полісмену, — не буду я вас грабувати.

— А ти смішний. Якщо раптом не помітив, я начальник тутешньої поліції, Вілфред Тісл. Хоч і не знаю, нащо тобі знати моє ім'я.

Проїхали головне перехрестя, коли світлофор якраз перемикався на жовтий. Обабіч вулиці тяглися різні заклади: аптека, зал ігрових автоматів, мисливський, рибальський та безліч інших магазинів. За містом до самого небокраву виднілися гори: високі, зелені, подекуди вже поцятковані дотиком осені.

Перед очима Рембо вершинами гір пролинула тінь хмари.

— Куди прямуєш? — почув він Тіслів голос.

— Хіба це так важливо?

— Ні. Сам подумай: на біса воно мені? Та все ж куди?

— Може, в Луїсвілл.

— А може, й ні.

— Так точно.

— Де ночував? У лісі?

— Так точно.

— Ну, поки що там відносно безпечно. Але коли холоднішає, гадюки залазять у нори на ніч. Тож гляди не прокинься якось із подружкою, що прилине на тепло твого тіла.

Проминули автомийку, контору головного архітектора й автокафе з великим логотипом «Доктора Пеппера» у вітрині.

— Тільки поглянь на те гидотне кафе, — мовив Тісл. — Відколи його побудували на головній вулиці, тут коїться хтозна-що: підлітки ганяють на машинах, галасують, сміяться.

Рембо відпив коли.

— Тебе підвіз хтось із міста? — спитав Тісл.

— Пішки прийшов. Висунувся на світанку.

— Бідолаха. Дай хоч трохи тобі поможу.

Рембо не відповів: знав, що буде далі. Проїхавши місток, авто викотило на головну площу. У правому її куті стояла

старенька будівля суду. З решти боків майдан був оточений крамницями.

— А відділок у нас — прямо біля суду, — кинув Тізн, але не спинився.

Перетнувши площу, він спрямував машину вглиб вулиці. Чим далі вони їхали, тим рідшали будинки: спершу ще доглянуті, благополучні, а далі — халупи, перед якими місили калапецю замурзані дітлахи. Начальник їхав усе далі, вгору — на дорогу, що бігла через ущелину, де не було вже жодної садиби, суцільні поля чахлої кукурудзи, що жовкла на сонці. Аж за знаком «ВИ ВИЇЖДЖАЄТЕ З МЕДІСОНА. ЩАСЛИВОЇ ДОРОГИ» Тізн з'їхав на узбіччя і спинив автівку.

— Нехай щастить, — кинув він.

— І більше не попадайся, — додав Рембо. — Чи як ви там далі кажете?

— Усе правильно. Бачу, ти в курсі, що робити далі, й мені не доведеться витрачати свій дорогоцінний час на роз'яснення, чому такі, як ти, нам не потрібні.

Піднявши спальник, що лежав між ними, Тізн поклав його Рембо на коліна й відчинив пасажирські дверцята.

— До побачення.

Рембо неквапно вийшов з машини.

— До зустрічі, — промовив він, грюкнувши дверима.

— Е ні, — відказав шеф поліції, висунувшись у пасажирське вікно. — Я так не думаю.

Від'їхавши трохи далі, він розвернувся і помчав назад у місто, посигналивши на прощання.

Дочекавшись, поки машина зникне за скелею, Рембо допив колу, пошпурив пляшку в канаву, закинув спальник на плече і рушив назад у місто.